

WICHARD VAN PONT EN OTTO VAN NASSAU.

XIII.

De oude genealogen ¹⁾ noemen als Praefecti Gelriae MENSOSUS filius WICHARDI, en werkelijk was MENSOSUS een zoon van HUGO I graaf van Nordgou (900—940). MENSOSUS stierf in 1004 zeggen zij (lees 1001). Op hem laten zij volgen WILRINGUS filius vel cognatus MENGOSI, stierf 1028, WICHARD die stierf 1054 en dan OTTO van Nassau gehuwd eerst met ADELHEID dochter van WICHARD van Gelre en daarna met SOPHIA van Zutphen. Op dezen volgt de historische GERARD I.

De opvolging MENSOSUS, WILRINGIUS en WICHARD komt zeer goed overeen met de legende aangaande WILLEM, die tusschen 1054 en 1075 bisschop van Utrecht was. Deze wordt gezegd geweest te zijn een zoon van WILRINGUS, WIDECHINUS, WIKING, volgens VAN LOON HUNERIK of UNROCH, en broeder van WICHARD praefectus Gelriae, ook wat de jaren betreft.

VAN BERCHEM slaat in zijne uitvoerige geschiedenis, na MENSOSUS, WILRINGUS en WICHARD over, en komt op OTTO dien hij noemt eerste graaf van Gelre en Zutphen. Hij zegt, dat die OTTO van vaderszijde uit de Keizers OTTO en de hertogen van Saksen, en van moeders kant uit de graven van Gelre en Zutphen voortkwam. (Alzoo van moederszijde uit het huis van Nordgou).

Hij laat GERLACH als graaf van Gelre en Zutphen op OTTO volgen, maar zegt niet, dat GERLACH een zoon van OTTO was. Hij gelooft, dat WILLEM bisschop van Utrecht GERLACH's broeder geweest is. GERLACH te IJsselmonde in 1076 gesneuveld zijnde, werd door OTTO II, die, naar men meent, zijn zoon was, opgevolgd 2). Na diens dood aanvaardde GERARD I, die vermoedelijk zijn zoon was, de regeering.

Hiermede strookt VAN BERCHEMS *Chronicon brevis* niet. Onze eerste opgaaf is daaraan ontleend.

J. M. KREMER is van meening, dat OTTO stamvader o. a. ook der latere graven van Nassau, gehuwd met ALEID, dochter van WICHARD II van Gelre, nooit graaf van Gelre geweest is, wel een zoon van dezen, ook OTTO geheeten, en dat die gehuwd was met SOPHIA van Zutphen 3).

Bn. VAN SPAEN ontkent, dat een OTTO van Nassau graaf geweest is van Gelre. Hij meent, dat in het midden der 15e eeuw, toen ADOLF, graaf van Nassau, stadhouder in Gelre en Zutphen was, wegens Koning MAXIMILIAAN en MARIA van Bourgondie, dit verhaal in de wereld is gekomen. Toch is het niet onmogelijk, dat reeds vroeger 't een of ander bekend was, althans van het gezag dat ADOLFS voorvaderen in Zutphen hadden uitgeoefend. VAN SPAEN schijnt JOHAN van Leyden voor den uitvinder te houden. Evenwel vermeldde reeds JOHANN COELHOFF in de oude Keulsche kroniek den oorsprong der graven van Gelre uit Nassau, maar met een « men zegt ». Hij twijfelde alzoo.

De vereeniging door VAN BERCHEM van de beide graafschappen Gelre en Zutphen onder één graaf OTTO kan

zijn oorsprong hebben in den giftbrief van 27 September 1074. Hij stelt OTTO'S regeering in Gelre van 1054 tot 1107. OTTO komt onder de onderteekenaren aldaar voor als OTTO comes Zutphaniae et de Gelria. Die onderteekening en het jaartal verklaren hoe VAN BERCHEM en anderen aan hun graaf OTTO van Zutphen en Gelre gekomen zijn. Intusschen zal men dien brief moeten brengen op 1009 of 1010 of hem verwerpen. Dat is boven afgehandeld, toen wij over EVERHARD en BERTHA spraken.

Zeker is het, dat in het begin der XIe eeuw een OTTO heer en graaf van Zutphen geweest is, en dat deze behoorde tot de stamvaders van het huis van Nassau.

J. M. KREMER noemt onder de stamvaders van dat huis EVERHARD graaf van Lahngou. Deze had drie zoons, KOENRAAD, EVERHARD en DIEDERIK. DIEDERIK is geweest bisschop van Metz. In diens levensbeschrijving wordt gezegd, dat hij afkomstig was uit Hameland. Zijne moeder was AMALRADE, dochter van graaf of hertog DIEDERIK, zuster van Keizerin MATHILDIS. — EVERHARD, zijn vader, stierf in 902, in de kracht van zijn leven ten gevolge van in een gevecht bij Bamberg bekomen wonden.

DIEDERIK, de vader der moeder van den bisschop, is geen Hamelandsche graaf geweest, ook niet graaf van Ringelberg of elders in Westfalen maar in Neder-Saksen, in Brabant of Vlaanderen, zoodat EVERHARD niet door zijne vrouw graaf in Hameland geworden was. Hij was een afstammeling van den hofmeier BERCHARIUS, volgens onze meening een broeder van den hofmeier EBROÏN, en het is derhalve niet onwaar-

schijnlijk dat na den dood van den hofmeier OTTO in 642, Hameland reeds gesplitst en van dat uitgestrekte land afzonderlijke deelen onder bestuur der beide uit dezen gesproten geslachten gekomen is.

EVERHARD, broeder van bisschop DIEDERIK, was in 943 graaf in Umbalaha (Vollenhoven) in 944 in Triante (Drenthe) in 956 in Salon (Salland). J. M. KREMER noemt hem slechts graaf in Lahngou, na den dood van zijn broeder KOENRAAD in 948 tot aan zijn dood in 966. KREMER wist niets van EVERHARDS graafschappen in de Nederlanden.

EVERHARD had twee zoons: KOENRAAD, die in 953 sneuvelde en OTTO, die nog voor zijn vaders dood uit Duitschland gebannen werd, wegens deelneming aan den opstand van markgraaf BERENGARIUS II. Dit geschiedde in 966, toen, om dezelfde redenen, ook RUDOLF graaf van Hespengou zijn graafschap verloor. De Hamelandsche graafschappen van EVERHARD werden nu, na diens spoedig op de verbanning zijns zoons gevolgden dood, gesteld onder WICHMAN, vader van ADELA, deze was reeds graaf over het andere deel de Lahngou onder een graaf HUGO. Misschien dezelfde persoon als WICHMAN of een ander.

OTTO of OTTO's zoon kreeg later de bezittingen aan de Lahn terug. Deze OTTO stierf in 990. Volgens KREMER was hij dezelfde OTTO als de verbannene en had vier kinderen. EVERHARD die op tienjarigen leeftijd stierf in 998. GERLACH graaf van Lahngou en Hessen tusschen 993 en 1008. OTTO, gehuwd met ADELHEID van Gelre, overleden omstreeks het jaar 1034 en WILLIBURG, gehuwd met LUDOLF VAN WULFELINGEN.

Het schijnt, dat er verwantschap heeft bestaan tusschen WICHMAN en EVERHARD, eene nadere dan dat beiden uit denzelfden hofmeier ontsproten waren. OTTO, vader van den oudsten EVERHARD, was gehuwd met ROTRUDIS dochter van HUGO graaf van Suntgou. Misschien stond AMALRADES vader DIEDERIK in familiebetrekking tot LUIDGARDIS, WICHMANS vrouw, — mogelijk bestond betrekking door de gemalin van den jongeren EVERHARD, wier naam en afkomst onbekend zijn. KREMER meent, dat deze naverwant was aan FREDERIK hertog van Lotharingen: wij meenden, dat hij gehuwd is geweest met eene dochter van paltsgraaf WIGERIK.

J. M. KREMER betoogt, dat OTTO, zoon van OTTO, getrouwd met ADELHEID van Gelre, in 1023 Nassau van Keizer HENDRIK II verkreeg. Intusschen schonk in 1034 AZECHO bisschop van Worms het landgoed Nassau, gelegen in Lahngou in het graafschap van WIGGER en ARNOLD, aan het altaar van de HH. HIPPOLITUS en NICOMEDES. Hij had dat praedium gekocht, en dit zou doen vermoeden, dat OTTO in Duitschland terug gekeerd zijnde, Nassau niet terug ontving, maar dat dit goed in 966 verbeurd verklaard zijnde, geschonken is aan het stift van St. MAXIMINUS te Trier. Keizer HENDRIK II ontving 6656 mansi van dat stift, welke hij als ambtsleenen schonk aan paltsgraaf Ezo, hertog HENDRIK en zekeren OTTO. Dezen OTTO houdt KREMER voor OTTO van Lahngou, maar door anderen is dat betwijfeld en niet ten onrechte, daar de bezitter van Nassau het aan AZECHO verkocht, en 't volstrekt niet zeker is, dat St. MAXIMINUS die eigenaar was. Ook wordt Nassau niet genoemd onder de goederen van

dat stift in de oorkonde bij *KREMER Orig. Nass. II n°. LXXI*. Van wien AZECHO Nassau gekocht heeft is onbekend. Nassau zal, even als alle andere goederen van OTTO verbeurd verklaard en door den Keizer weggegeven zijn, maar de verwanten van OTTO zullen beweerd hebben, en hij zeer zeker na zijne herstelling, dat de verbeurd verklaring zich wel kon uitstrekken over in leen gegeven goederen, die op het oogenblik zijner verbanning in zijn bezit waren, maar niet tot familiegoederen, die, toen hij verbannen werd, nog niet in zijne macht gekomen waren: tenzij ten gevolge van een later vonnis. Nassau werd door de leden van dat huis in gemeenschap bezeten: 't was waarschijnlijk een of het oude stamgoed, de oudste alodiale bezitting van dat geslacht aan de Lahn, 't welk natuurlijk nog niet den grafelijken titel erfelijk bezat. Toen de gouen werden uiteengerukt en de graafschap als erfgoed beschouwd werd, werden de alodiale familiegoederen met der tijd met de grafelijke ambtsgoederen vereenigd en onder denzelfden naam begrepen.

WORMS kon zich niet handhaven en verkocht zijne rechten aan het bisdom van Trier. De twist bleef voortduren totdat WALERAM van Nassau, in 1158, het slot Nassau en het daarbij behoorende hofgoed erkende te zijn een Triersch leen. De leenband schijnt echter in 1192 reeds opgeheven te zijn.

Het slot te Nassau is op den berg gebouwd tusschen 1124 en 1158, maar Nassau zelf bestond reeds veel vroeger en bevatte een curtis. De persoonlijke toenaam van Nassau kan derhalve reeds veel vroeger in gebruik geweest zijn dan de familienaam. Het aannemen of

toevoegen ter onderscheiding van woonplaats of zetel, zal toch wel reeds in zeer oude tijden evenzeer in gebruik zijn, als het geven of aannemen van een bijnaam, ontleend bv. aan een familiebijzonderheid of persoonlijke hoedanigheid. Doch keeren wij terug tot OTTO, Zoon van EVERHARD.

Zeker kan men den leeftijd van OTTO, die in 978 een zontje had dat 10 jaar oud was, niet uitstrekken tot in het jaar 1034, want dan zou hij toen ongeveer 96 jaar oud geworden zijn, geen onmogelijken leeftijd voorzeker, maar die, bij zijn waarschijnlijk zeer bewogen leven, toch buitengewoon zou zijn geweest. Ook om andere redenen is het aan te nemen, dat hij ongeveer 20 of 30 jaar vroeger is overleden.

OTTO, Zoon van EVERHARD, kreeg al de Hamelandsche graafschappen van zijn vader niet terug; wel, naar het schijnt, de heerlijkheid en het daarom gelegen graafschap Zutphen, zoodat Zutphen niet door huwelijk aan hem gekomen is. Nergens blijkt, dat WICHMAN ooit heer- of graaf van Zutphen geweest is: maar al ware hij daar ook graaf geweest, dan nog is Zutphen na zijn dood niet aan eene dochter van hem, en door haar bij erfrecht aan OTTO gekomen.

OTTOS dochter MATHILDIS huwde met LUDOLF, Zoon van paltsgraaf Ezo en bracht dezen de heerlijkheid Zutphen aan. OTTO zal derhalve behalve WILLIBURG nog deze dochter gehad hebben. Van zijn Zoon GERLACH meent KREMER het sterfjaar op 1008 te moeten stellen, ofschoon hij de mogelijkheid toegaf, dat GERLAGH langer geleefd heeft. De vraag kan derhalve gesteld worden of GERLACH, die volgens BUCHELIUS graaf van Zutphen

was, en, zonder vermelding van graafschap door de Hollandsche kroniekschrijvers, in den oorlog tusschen Utrecht en Holland in 1076 te IJsselmonde sneuvelde, was GERLACH zoon van OTTO van Lahngou, graaf van Zutphen.

GERLACH schijnt in den slag in de Merwede gesneuvelde te zijn, alzoo in 1018 en niet in 1076 te IJsselmonde. De chronologie bij J. M. KREMER laat dat jaar toe *).

Wij verzoeken onze lezers ook hier acht te geven op de gelijkheid der namen bij de nederlandsche genealogen en bij J. M. KREMER. Deze laatste dacht volstrekt niet aan de mogelijkheid, dat de personen, die hij in zijne genealogie van het huis van Nassau vermeldde vóór OTTO, volgens hem graaf van Zutphen en Gelre, eene rol in de Nederlandsche geschiedenis vervuld hadden, evenmin als GRANDIDIER dit dacht van zijne graven van Nordgou. Er is alzoo hier niet te denken aan een opzettelijk knoeien of pasklaar maken. De Nederlandsche genealogen gaven wat volgens overlevering bestond; KREMER van zijn kant gebruikte de critische methode. De zijne is geweest eene proef op eene som, die hij niet van plan was uit te werken. Hij en GRANDIDIER hebben zich echter voor onze geschiedenis verdienstelijk gemaakt zonder dat zelf te vermoeden; door hun arbeid is ons deze mogelijk geworden.

Toen in 966 OTTO verbannen en zijn vader gestorven was, werd de Lahngou gesteld onder een graaf HUGO. MENGOSUS had een broeder die HUGO heette en van wien men verder niets weet, dan dat hij graaf geweest is en in 959 nog leefde. Mogelijk is deze HUGO

EVERHARD in Lahngou opgevolgd. EVERHARDS Zoon OTTO zal wel niet met eene dochter van dezen HUGO getrouwd zijn, daar HUGO ongeveer van denzelfden leeftijd was als OTTO. Wel kan een zoon van OTTO eene dochter van HUGO tot vrouw gehad hebben. In dat geval zou OTTO, zoon van OTTO, eene vrouw ten huwelijk gehad hebben die rechten heeft bezeten op Gelre; maar volgens de genealogen, en met dezen moet men hier rekening houden, was WICHARD van Gelre een zoon van WILRINGUS en niet van een WICHARD of HUGO.

Onder de bloedverwanten van MENGOSUS vindt men geen WILRINGUS. Onmogelijk is het niet, dat HUGO, broeder van MENGOSUS, een zoon had die WILRINGUS heette, maar dan stuit men op de jaren, want de OTTO, die hier als graaf van Gelre kan worden aangenomen, de eenige, is de OTTO vermeld in den brief van aartsbisschop ANNO: OTTO graaf van Zutphen en Gelre. Deze brief is, gelijk wij opmerkten, als hij echt is, van 1009 of 1010.

Als zeker kan men aannemen, dat WICHARD de stamvader der graven van Molsberg en ARNOLD graaf van Einrichgou en Arnstein kleinzoons waren van den verbannen zoon van graaf EVERHARD, en zoo men eenige waarde kan hechten aan den titel in gemelde oorkonde aan hun grootvader gegeven, dan zal men, om het verband met de lijst der voogden van Gelre te bewaren, den tweeden OTTO, zoon van OTTO, broeder van GERLACH moeten schrappen en vervangen door WILRINGUS, nl. in de lijst bij J. M. KREMER.

De naam WILRINGUS komt ongetwijfeld veel meer overeen met UDALRICUS dan met HUNERIK, UNROCH of

HENDRIK, De onderstelde WILRINGUS zou in 1028 overleden zijn. In 1032 komt voor een UDALRICUS urbi praepositus van Keulen, alzoo stadsvoogd, getuige van aartsbisschop PILGRIM van Keulen, en in 1033 is een WICHMAN getuige van graaf HETZEL. Het blijkt niet, dat die WICHMAN een zoon was van UDALRICUS, noch waar hij te huis behoorde. Slechts gelijkkluidenheid van naam en overeenkomst van tijd geven eenig vermoeden, dat de opgaaf der genealogen niet geheel is uit de lucht gegrepen.

Onder de afstammelingen van OTTO van Lahngou (en Zutphen) treft men ook een UDALRICUS of ADALRICUS aan, graaf van Idstein. Hij was zoon van WERNHER II van Lahngou. Deze stierf in 1124.

WILLEM was de twintigste bisschop van Utrecht (1054—1062). BEKA zwijgt van zijne afkomst, maar HEDA, wiens nauwkeurigheid terecht geroemd wordt, noemt hem een broeder van den graaf van Gelre, en BUCHELIUS teekende er bij aan: broeder van den praefect WICHARD, zoon van WIKING. Anderen noemen hem WILLEM van Pont. BUCHELIUS geeft daarbij eene afbeelding van het oude zegel van Dordrecht met op de keerzijde de Geldersche roos.

Wanneer het vermoeden van de afkomst van bisschop WILLEM gegrond is op die roos, heeft het niet veel te beteekenen ⁵⁾.

Dat bisschop WILLEM bloedverwant zou geweest zijn der heeren van Zutphen GODESCALK en ADELHEID, berust mogelijk op een slecht verstaan der inleiding van den brief van 1059. Intusschen is, wanneer OTTO van Lahngou werkelijk tevens graaf geweest is van

Zutphen en Gelre, bloedverwantschap niet onmogelijk.

Wanneer WILRINGUS een zoon geweest is van OTTO, dan is hij vader geweest van bisschop WILLEM van Utrecht, ARNOLD graaf van Arnstein en WICHARD stamvader der graven van Molsberg, die in 1034 voorkomt. Maar dan is die WICHARD ook geweest heer van Pont en graaf of praefectus van Gelre en had hij, behalve zoons, eene dochter, die gehuwd is geweest aan GERARD III van Wassenberg tusschen 1066 en 1096.

Dit alles berust op de zeer twijfelachtige juistheid van eene zeer wrakke oorkonde, in verband met berichten van zeer weinig critische genealogen.

Elders heb ik gesteld, dat OTTO mogelijk gehuwd was met eene dochter van MENGOSUS. Gelijk boven gebleken is, ben ik op dat punt van meening veranderd. Verwarring tusschen Molsberg en Molsbach was er oorzaak van. De mogelijkheid blijft echter bestaan, dat EVERHARD, vader van OTTO, gehuwd was met eene dochter van paltsgraaf WIGERIK, dat zal zijn WILRICUS of ULRICUS, 't welk zou verklaren hoe de naam ULRICH in het huis van Lahngou gekomen is; maar ten opzichte van den naam der vrouw van OTTO en of en hoe die vrouw in verband stond met Gelre, blijft de grootste duisternis heerschen. Niets schiet over, dan aan te nemen, dat niet OTTO maar zijn zoon ULRICH gehuwd is geweest met eene dochter van HUGO, broeder van MENGOSUS, en dat na dezen in Gelre volgde ULRICUS ZON WICHARD.

Zeker is het, dat tusschen MENGOSUS en GERARD I van Gelre, tusschen de jaren 1001 en volgens VAN SPAEN 1094, eenige personen heeren of graven van

Gelre geweest zijn. Zij die met onze verklaring geen vrede kunnen vinden, mogen eene andere zoeken of dit tijdvak onaangevuld laten.

Gedachtig aan de les van den uitstekenden criticus VAN SPAEN, dat men in deze duistere tijden zich bij gebrek aan zekerheid dikwijls met het waarschijnlijke moet vergenoegen, hebben wij het werk der oude genealogen en kroniekschrijvers in dit hoofdstuk niet als beuzelarij verworpen, maar getoetst aan oorkonde en mogelijkheid. Wij verbeelden ons niet hier iets afdoende bewezen te hebben, maar toch wel iets bijgebracht waarbij men zich kan nederleggen, totdat het tegendeel bewezen of iets beters geleverd zal zijn. Wij komen overigens later op dit onderwerp nog terug.

